

Hrvatska kultura životna snaga u kataklizmi našeg vremena

Andre Mohorovićić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - 7,0(091):(497.13)

14. listopada 1993.

U studiji se dokumentirano prikazuje kako su Hrvati od vremena dijaspore sredinom prvog tisućljeća kroz sve faze svoje povijesti do današnjeg trenutka, dakle u razdoblju od jednog i pol milenija svoga stvarnog povijesnog postojanja i borbe za osnovni životni opstanak snagom svojih sposobnosti i kreativnosti besprekidno stvarali nebrojena materijalna i duhovna dobra neophodno potrebna za život vlastite narodne zajednice.

Međutim, kako se u povijesnim zbivanjima uz mirnija vremenska razdoblja, u kojima se stvaraju životna i kulturna dobra, pojavljuju i teški trenuci, pa i prave kataklizme u kojima se sve vrijednosti razaraju, tako se to očituje i u povijesnom curriculumu hrvatskog naroda.

Takva tragična razdoblja u povijesti hrvatskoga naroda nastaju u doba prodora Mongola, Turaka i Venecije, zatim u doba udara germanizacije i mađarizacije te konačno u najnovije doba četničke agresije.

Na temelju povijesnih činjenica može se, međutim, dokazati da je hrvatski narod sve te kataklizme preživio zahvaljujući, uz snagu svoje otpornosti u borbi za slobodu, i udjelu svoga stvaralačkog potencijala kojim je održao trajno svoj nacionalni i kulturni identitet.

Hrvatski je narod u dugom tijeku svoje prisutnosti na europskoj povijesnoj sceni - počevši od vremena dijaspore svojih predaka u staroslavenskoj prapostojbini na pri-

jelazu V. u VI. stoljeće, migracijskog prijelaza na novo tlo svoje današnje domovine u tijeku VI. st., jasnog formiranja hrvatskog narodnog identiteta u razdoblju VII. do IX. st. i afirmacije stare države Hrvatske u vremenu od IX. do prijelaza XI. u XII. st., u kontinuumu sve do suvremenog povijesnog trenutka, a to znači kroz razdoblje od jednog i pol milenija svoga stvarnoga povijesnog postojanja i borbe za osnovni životni opstanak - snagom svojih sposobnosti i kreativnih mogućnosti neprekidno stvarao nebrojena materijalna i duhovna dobra neophodno potrebna za život vlastite narodne zajednice.

Već u pradavnom starohrvatskom razdoblju svoje pretpovijesne i početne povijesne faze života, u tijeku kojih dolazi do kristijanizacije,

hrvatski je narod gradio svoje zaklone i nastambe, obrađivao svoje ledine i polja, podizao svoja naselja, utvrđena uporišta, kneževske dvore i mnogobrojne starohrvatske crkvene objekte, te se u svakodnevnom životu okupljao oko svojih ognjišta pokraj kojih su majke svojoj djeci predavale čarobnu ljepotu izreke iskonskoga hrvatskog govora, a stariji ljudi prenosili usmenom predajom priče, balade i prastara životna iskustva. Naš se puk u svom napornom svakodnevnom životu radovao uz pjesmu i ples ili je patio uz pradavnu bolnu tužaljku, stvarao je ljepotu svojih likovnih vizija, pleternog ornamenta, ukrašene nošnje i maštovito bogatoga ruha, bilježio uklesanim latinskim ili glagoljskim pismenima važna zbivanja i imena svojih dostajanstvenika na kamenim ukrasima svojih

crkava te upisivao hrvatskom glagoljicom na pergameni svoje starodrevne običaje i arhaična rodovska prava. Kroz spomenuta najstarija stoljeća hrvatski je narod stvarao povijesno dokumentirane jedinstvene kulturne vrijednosti koje su neoboriv dokaz postojanja njegove historijske i kulturne egzistencije kao individualno afirmirane europske nacije.

Unatoč, u tijeku vremena nastalim, povijesnim promjenama i državno-političkim razdvojenostima hrvatskoga područja (Istra dolazi pod supremaciju germanskih feudalaca te akvilejskih i venecijanskih kondotjera, a Dalmacija, uz prijetnje i prodiranje Mletaka, ulazi zajedno s kontinentalnim dijelom Hrvatske - Slavonijom - u uniju s Ugarskom) hrvatski je narod u daljnjem historijskom procesu, u doba početnih stoljeća 2. tisućljeća, uz naznačena državno-politička zbivanja koja su uzrokovala mnogobrojne promjene i teškoće, razvijao intenzivan društveni i kulturni život na podlozi novonastale europske konstelacije afirmiranog feudalizma.

U tom povijesnom procesu na obalnom području Hrvatske stare gradske komune - od kojih neke, u tradiciji kontinuirane antičke ostavštine, u doba postojanja Ravenskog egzarhata i Theme Dalmacije (VI-X. st.) ponovno stabiliziraju svoju ekonomsku moć temeljenu na ratarskoj i manufakturnoj proizvodnji te pomorstvu - osnažuju tradicionalne autonomne pravne norme (priznate u XII. st. od prvih hrvatsko-ugarskih kraljeva), jačaju svoju obranu, grade utvrde i nastambe te prve monumentalne romaničke utilitarne i sakralne objekte (Poreč, Pula, Osor, Krk, Senj, Rab, Stari Pag, Zadar, Biograd na moru, Šibenik, Trogir, Split, Hvar, Korčula, Dubrovnik), dok na kopnenom (panonskom) dijelu Hrvatske počinje (nakon pustoši uzrokovane ranosrednjovjekovnom seobom naroda) u gravitacijskim središtima plodnih područja gradnja prvih novih važnih rodovskih i župskih naselja, koja ekonomski ojačana postaju istaknutim političkim i crkvenim središtem šire regije (osnutak biskupije u Zagrebu 1094. godine), a uslijed svoje strategijske važnosti dobivaju i prve kraljevske privilegije slobodnih gradova (Varaždin 1209, Perna 1225, Vukovar 1231,

Virovitica 1234 ili Petrinja 1240. godine). Povrh toga na gradskim i izvangradskim se područjima Hrvatske u to doba grade mnogobrojni istaknuti objekti samostanskih zajednica (Lokrum, Šipan, Mljet, Trogir, Knin, Nin, Zadar, Rab, Osor, Jurandvor kod Baške, sv. Mihovil na Limu, Sv. Petar u šumi, Topusko, Glogovnica, Bijela kod Daruvara, Rudine kod Požege, Kutjevo, Nuštar, Šarengrad) koje postaju žarištima pismenosti (skriptoriji) te religijskog i kulturnog života svoga vremena.

U početku našega tisućljeća kulturno okruženje Hrvata veže se uz europsku ekumenu latiniteta, ali predstavlja istovremeno europsku iznimku upornom uporabom i afirmacijom narodnoga jezika i hrvatske varijante glagoljskog pisma, koji se grčevito održavaju u dijelu crkvene liturgije te u nizu sjajnih dokumenata (Bašćanska ploča) i ispisanim glagoljskim kodeksima, što dokazuje široko rasprostranjenu svijest narodne kulturne tradicije. Širokoj kulturnoj atmosferi europskoga mjerila toga vremena na našem tlu pripada i istaknuta figura Istranina Hermana Dalmatina (XII. st.) koji zapadnoeuropsko skolastičko znanje i kulturu obogaćuje spoznajama i dometima klasičnog helenskog misaonog i kulturnog kruga dijelom očuvanima posredništvom arapskih izvora, kojima pripada i prvi spomen Hrvatske ubilježen na arapskoj geografskoj karti (XII. st.).

Na temelju mnogobrojnih dokumentiranih činjenica postaje vidljivo da su Hrvati već u prvih pola tisućljeća (VI/VII-XII/XIII. st.) života na ovom dijelu europskoga tla snažno afirmirali svoju povijesnu prisutnost i državno-političko postojanje te ostvarili pripadnost visokom dometu onovremenog europskog stvaralaštva i kulture.

No ovo hrvatsko tlo otvoreno prema širokim prostranstvima kontinentalne Europe i Sredozemnoga mora donosilo je uz prednosti i blagodati i mnogobrojne opasnosti. Već u pretpovijesno vrijeme visoke domete životnih uspjeha prastanovnika razaraju teške kataklizme, u arheološkim nalazima rasprostiru se uz nastambe grobovi, uz ognjišta zgarišta, uz

kameno ili metalno oružje zarušeni bedemi, uz kulturne objekte paljevine - vječite promjene koje donose uspone i padove, postanke i nestanke, uspjehe i kataklizme - vječito beskonačno kretanje.

U antičkoj fazi života ponovno se grade naselja, utvrđena uporišta, civitati, municipiji, kolonije, urbani ansambli i monumentalna zdanja, nova žarišta života, nova središta civilizacije, umjetnosti i kulture. U vrtlogu povijesnih zbivanja ranosrednjovjekovne kataklizme povezane sa seobom naroda klasični slojevi urbanih cjelina, monumentalnih objekata i kulturnih ostvarenja pretvaraju se ponovno u ruševine.

Nakon intervala vehementne ranosrednjovjekovne migracije i trajne afirmacije Hrvata na ovom području praćene navedenim snažnim stvaralačkim potencijalom i kulturnim ostvarenjima, dolazi u tijeku XII. i XIII. st. do nove kataklizme. Smrt, uništenja i zgarišta donosi na obalno područje Hrvatske tuđinski osvajač - Mlečani slamaju dugotrajan otpor mnogih gradskih komuna kao Pule, Zadra i potom Staroga Paga, razaraju njihove gradske zidine, uništavaju i pale domove i ubijaju pučanstvo, a divlje horde Mongola uništavaju, razaraju i pale kontinentalno područje Hrvatske pretvarajući sve postojeće (i prvu zagrebačku katedralu) u pepeo i grobišta.

U tim se teškim vremenima hrvatski narod snagom stvaralačke energije bori na dalmatinskom prostoru za održavanje gradskih autonomnih privilegija (naročito u Dubrovniku), prihvaćanje novih humanističkih životnih vrijednosti i vlastiti kulturni identitet, na istarskom tlu hrvatski se puk povlači u svoja omanja naselja (Beram, Hum, Tinjan, Roč, Draguč, Gologoricu, Plomin, Grdoselo, Žminj i mnoga druga) gdje predvođen popovima - glagoljašima, županima i bratovštinama gaji arhaičnu hrvatsku riječ i glagoljsko pismo, a na panonskom se području, nakon povlačenja azijskih osvajača 1242. godine, iz ruševina podižu nova naselja koja ojačana prosperitetom postaju, priključena već navedenim starijim gradovima, gospodarska i kulturna središta sa statusom slobodnih gradova

(Samobor 1242, Gradec zagrebački 1242, Križevci 1252, Jastrebarsko 1257, Zelina 1328, Trg kod Ozlja 1329, Krapina 1347 ili Koprivnica 1356. godine).

U tom se prethumanističkom i humanističkom razdoblju na podlozi patricijskih, manu-fakturnih i pomorskih (na obalnom području) te feudalno-ratarskih i obrtničko-trgovačkih (na kopnenom području) gospodarskih napora i povremenog prosperiteta razvijaju snažna utvrđena urbana središta, grade kašteli, burgovi i mnogobrojni arhitektonski objekti istaknute vrijednosti i reprezentativne monumentalnosti.

To je vrijeme gradnje urbanih fortifikacija (Dubrovnik, Ston, Korčula, Hvar, Split, Šibenik, Zadar, Rab, Krk, Senj, Osor, Pula, Poreč, Rijeka, Zagreb-Gradec i Kaptol, Varaždin, Križevci, Virovitica, Požega, Đakovo), utvrda (Ilok, Ružica kod Orahovice, Bedemgrad, Garićgrad, Cesargrad, Kalnik, Medvedgrad, Samobor, Veliki Tabor, Ozalj, Trsat, Bakar, Novigrad, Obrovac, Knin, Klis, Pejovica-Omiš), monumentalnih katedrala (Zadar, Rab, Senj, Trogir, Korčula, Šibenik, Dubrovnik - stari objekt porušen u potresu, Zagreb, Đakovo - stari objekt porušen), samostanskih kompleksa i mnoštva pučkih sakralnih objekata, te palača, domova i kuća.

Unatoč teškim državno-političkim okolnostima u razdoblju do sredine našega tisućljeća (XIII/XIV - XV/XVI. st.), duhovna atmosfera u Hrvatskoj - iako čvrsto vezana uz europske kulturne vrijednosti - i nadalje održava vlastiti identitet očitovan naročito u uporabi hrvatskoga jezika i glagoljskoga pisma u nebrojenim dokumentima (Vinodolski zakon, Istarski razvod), misalima, kodeksima i glagoljskom prvotisku (1483. godine), te osnutku glagoljskih tiskara u Kosinju, Senju (1494. godine) i Rijeci, te postojanju glagoljskih skriptorija u Roču, Draguču i mnogim drugim mjestima.

Tome razdoblju pripada snažan uspon razvijenog misaonog, stvaralačkog i kulturnog života u spomenutim urbanim središtima, u kojima se uz značajne urbane građevine i arhitektonske objekte pojavljuju istaknuta

kiparska i slikarska ostvarenja, a duhovni se život, prisutan naročito u literarnim djelima, veže uz staru tradiciju prisutnu na čakavskom (Istra, dio Dalmacije), kajkavskom (Hrvatsko zagorje) i štokavskom (Dubrovnik) području hrvatskoga govora.

Iznimno značajan domet hrvatskog kulturnog izraza u tom razdoblju predstavljaju elementi tradicijske kulture održane u narodnom zadružnom i obiteljskom životu (običaji, nošnje, pravna rodovska i zadružna shvaćanja, gradnja naselja i domova, oblici rada i gospodarstva, svečanosti, pjesme, ples, usmena predaja, jezična narječja, likovni izraz), te pojava originalnih autohtonih derivata srednjovjekovnih kulturnih strujanja mani-festiranih u životu mnogobrojnih pučkih bratovština te seoskih župa i općina na ladanjskom prostoru.

Nizovi poluurbaniziranih naselja i pučkih nastamba, a naročito stotine pučkih sakralnih objekata s detaljima retardiranih romaničkih te gotičkih a potom i renesansnih stilskih detalja, često likovno obogaćenih djelima domaćih majstora, a vezanih s nizom donacija, inskripcija i glagoljskih natpisa, pripadaju autohtonoj hrvatskoj kulturi. Tom kulturnom krugu pripadaju bratovštinska i cehovska pravila i običaji, pasionske igre i tradicijski crkveni, zadružni, svečarski i godovski običaji koji ilustriraju, uz širu povezanost regija na značajnim sajmovima i mnogobrojnim pratećim priredbama, kulturnu atmosferu u našim gradovima, selima i zaselcima.

Međutim, kada je nakon niza proteklih nedaća hrvatskim prostorom ponovno strujao napomenuti snažni stvaralački zamah, a intenzitet se kulturnog života kretao na europskoj razini, na ovo se hrvatsko tlo iz balkanskih gudura ponovo obušila kataklizma stravičnog apokaliptičkog pohoda razaranja i zatiranja svega živoga, uništavanja mukom podignutih domova, naselja i gradova, paleža egzistencijalnih životnih dobara i kulturnih vrijednosti, te izгона i zatiranja nedužnog pučanstva, pošast izumiranja, garišta i pustoši.

Stravičan turski pohod, sulud i besmislen, infernalni i jeziv duboko je prodro u hrvatsko

područje na kojem je uništavao sve dotada stvoreno i želio nametnuti svoje osvajačke fikcije. U toku XV. i XVI. st. (do pobjede Hrvata nad Turcima kod Siska 1593. godine) prodiše osvajač duboko na hrvatski teritorij teško ugrožavajući i preostale reliquiae reliquiarum regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae. Konačno i u tijeku cijelog XVII. st. (do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine) Hrvatska živi u stalnoj ugroženosti od Turaka s istoka te Venecije sa zapada, pružajući ujedno otpor germanskim i ugarskim prisiljavanjima.

Stravična vremena - no hrvatski narod ne posustaje, bori se i radi, živi i stvara - stvara ponovno čudesna dostignuća markantna u misaonoj, umjetničkoj i kulturnoj sferi europskoga prostora toga vremena.

Unatoč teškim povijesnim prilikama i neprekidnoj ugroženosti na hrvatskom se tlu održao kontinuitet stvaralačkoga napora. Veliki prijelom u kojem se srednjovjekovna misao i kultura, obogaćene saznanjima klasičnog svijeta, transformiraju u kulturna viđenja novih humanističkih shvaćanja, otkriva nova strujanja i na hrvatskom području.

Sredinom našeg tisućljeća, uz tradiciju glagoljskog kulturnog kruga (Mikula iz Gologorice) i snažnog likovnog izraza (Vincent iz Kastva, Anton iz Kašćerge) nazočnog na tlu Istre, uz prisutnost skolastičke tradicije, feuda i gradova (biskupije, kaptoli, samostani) na kopnenom području, te pojave prvih humanista u gradskim komunama na obalnom pojasu i snažnog udjela hrvatskih latinista u održavanju kulturne svijesti hrvatskoga naroda, pojavljuje se snažan uspon hrvatske kulturne svijesti izražen u bljesku izvornog hrvatskog jezika i književnosti (M. Marulić, B. Kašić, A. Vramec), prodoru slobodne misli u filozofiji i znanosti (Ivan Vitez, I. Česmički, F. Petrišević, A. Vrančić, I. Belostenec, A. Vramec, M. Vlačić, I. Lucić, P. Ritter-Vitezović, F. Petrić, M. Getaldić, R. Bošković), te nesputane snage u arhitektonskom i likovnom stvaralaštvu (J. Dalmatinac, M. Andrijić, A. Aleši, Matej iz Pule, Vincent iz Kastva, Blaž Trogiranin, I. Pribislavić Anton iz Kašćerge, Franjo i Lucijan

Vranjanin, I. Duknović, P. Milićević, N. Božidarević, J. Čulinović, F. Robba, I. Ranger).

Potrebno je napomenuti da uz razvoj navedenih snažnih kulturnih strujanja na tlu hrvatske mnogi hrvatski mislioci i stvaraoci djeluju i izvan domovine pridonoseći svoj visoki obol europskoj kulturi, znanosti i umjetnosti (I. Česmički, F. i L. Vranjanin, J. Dalmatinac, I. Pribislavić, M. Vlačić, J. Klović, A. Medulić, R. Bošković, J. Križanić).

Međutim, prilike u Hrvatskoj, u doba turskih nadiranja te venecijanskih, ugarskih i austrijskih presizanja i pritisaka, poprimaju oblike osnovne borbe za opstanak. U tom razdoblju dolazi i do velikih migracijskih pokreta koji ostavljaju dubok trag u tradicijskoj kulturi Hrvata. Dio Slavonije i Srijem razaraju Turci pa se hrvatsko pučanstvo raseljuje, kao što se povlači velik dio Hrvata iz zapadne Bosne. Nakon protjerivanja Turaka iz Slavonije i Srijema na to se tlo naseljava novi sloj hrvatskog pučanstva, ali se u graničnim područjima Hrvatske zadržavaju s Turcima doseljeni Vlasi. Na slavonskom području tradicijska kultura hrvatskoga puka doživljuje novi bogati procvat, dok u dinarskom kraju vlaško pučanstvo zatire raniju kulturu hrvatskoga puka i ostaje na razini nomadsko-pastirskog života.

Od XVII. st. tradicijska kultura Hrvata održava se punim intenzitetom na slobodnom dijelu kontinentalnog područja i uz obalni pojas, dok se na tlu Vojne krajine naknadno razvija poseban oblik pučke kulture povezan s vojnom upravom i baroknim utjecajima. Istovremeno se - uz postojanje čakavsko-glagoljaške i visoko razvijene humanističke misaone i kulturne tradicije obalnoga pojasa - uz smanjenje turskoga pritiska - nastavlja razvoj kulturnog stvaralaštva na području sjevernohrvatske kajkavske regije nošen istaknutim misaonim, stvaralačkim i kulturnim potencijalima (osnivanje univerziteta u Lepoglavi i Zagrebu - XVII. st.), a potom se u novim povijesnim uvjetima (nakon izгона Turaka na prijelazu XVII. u XVIII. st.) razvija intenzivan kulturni život i na širokom štokavskom slavonsko-srijemskom području.

Opći preobražaj u političkom i društvenom životu na prijelazu XVIII. u XIX. st., propadanje feudalizma i pojava novog profila građanskog društva, dovodi na tlu Hrvatske do velikih promjena. Ilirski pokret i hrvatski narodni preporod donose nove impulse intenzivnog razvoja kulturnog života. Preporoditelji (K. Drašković, Lj. Gaj, St. Vraz, I. Kukuljević-Sakcinski, J. J. Strossmayer) uz jake ličnosti javnoga života (J. Jelačić, I. Mažuranić) grade novu hrvatsku nacionalnu svijest koju temelje na izvorima hrvatske povijesne prošlosti i tradiciji hrvatskog kulturnog identiteta. U to se vrijeme osniva Akademija, obnavlja Zagrebačko sveučilište, otvara Narodni muzej i osniva Hrvatski glazbeni zavod. Hrvatski jezik prodire u kazalište, nastaju prva hrvatska operna djela (V. Lisinski) i njihove prve svečane izvedbe s domaćim protagonistima (Sidonija Erdödy Rubido), s obnovljenih kazališnih scena (Stj. Miletić) pronosi se hrvatski govor. Obnavljaju se stare (Sveučilišna) i osnivaju nove knjižnice, arhivi i zbirke. Podiže se niz arhitektonskih objekata namijenjenih kulturnom životu (kazališta u Splitu, Rijeci, Varaždinu, Zagrebu i Osijeku, palača Akademije, zgrade muzeja i gimnazija), uređuju se nova suvremena urbana područja (zeleni pojas zagrebačkog Donjega grada, parkovi i vrtovi u Osijeku, Varaždinu, Zagrebu, Križevcima, Karlovcu, Rijeci, Puli, Zadru, Šibeniku, Splitu, Dubrovniku). Novim se poletom razvija književni i likovni život u općem preporodu duhovnog i kulturnog dometa hrvatskoga naroda.

Procvat suvremenog kulturnog identiteta hrvatskoga naroda, ostvaren s velikim zanosom u tijeku XIX. st., unatoč tadašnjim nepovoljnim političkim prilikama i trajnim borbama za najosnovniju egzistenciju narodnoga bića, nastavlja svoj opstanak i razvoj i u našem stoljeću, unatoč nastalim državno-političkim promjenama, pod jednako teškim okolnostima uporne borbe za osnovni životni opstanak. Kako u međuratnom razdoblju tako i poslije drugog svjetskog rata hrvatski narod snagom stvaralačkog potencijala uporno prkosi pokušajima zatiranja svoga narodnoga i kulturnog identiteta.

Nastajali su novi urbani prostori, podizala se vrijedna arhitektonska ostvarenja, bujao je likovni i literarni život, učvršćivao se otpor presizanju na identitet hrvatskoga jezika, odbijali su se svi naleti zatiranja ili nijekanja hrvatske kulture.

Došao je, međutim, sadašnji povijesni trenutak kad u sklopu širokih europskih zbivanja i perturbacija i na tlu Hrvatske dolazi do sloma svih zatiranja, a luč slobode obasjala je jutarnje obzorje nove humane stvarnosti. Mogućnosti novoga uzleta stvaralačkih aktivnosti hrvatskoga naroda stigle su na prag svoga ostvarenja, a procvatu kulture nestala su sva ograničenja.

No u tom trenutku Hrvatsku je zadesila nova povijesna kataklizma, ponovno se iz balkanskih gudura podiže apokaliptička avet strave i zločina, smrti, razaranja i uništenja. Suludom mržnjom četnički zločinci uništavaju ljudske živote, tu najvišu vrijednost humanoga čovječanstva. Osim toga na meti zločinaca nalaze se upravo kulturna dobra hrvatskoga naroda, vrijednost kojih predstavlja povijesnu dokumentaciju opstojanja i identiteta našega narodnoga bića.

Međutim, i ovu će kataklizmu, poput mnogih prethodnih nadvladati neslomivi duh slobode, iskonska snaga kulturnog stvaralaštva i vjera u pravednu humanu budućnost života. Ponovno će se obnoviti uništeno, na ruševinama uzdizat će se novi domovi i velebna zdanja. Vratit će

se život, radost djeteta i dah kulture u naselja i gradove. Kontinuitet kulturne svijesti hrvatskoga naroda usađene u vjekovne tijekove njegova života i u srce svakoga pojedinca pruža ponovno nesaumljivu snagu u borbi protiv zla te pobjedi pravde i slobode.

Hrvatska kultura - životna je snaga u kataklizmi našega vremena.

Summary

Andre Mohorovićić

Croatian Culture the Vital Force in the Cataclysm of Our Time

In the study is shown how the Croats, since the time of diaspora in the middle of the first millennium, through all the phases of their history until the present day, i.e. for over one millennium and a half of their real historic existence and struggle for their essential existential survival have - using their skills and creativity - uninterruptedly created countless material and spiritual values indispensable for the life of their own national community.

However, since other than the times of peace, when the works of life and culture and created, there are, in the course of time, also the hard times, even full-scale cataclysms, when all the values are destroyed, this is manifested also in the curriculum of the Croatian nation.

Such tragic periods in Croatian history can be pin-pointed to the time of the Mongolian raids, to Turkish and Venetian rule, to Germanization and Hungarization attempts, and, most recently, to the chetnik aggression.

Based on the historic facts, however, it can be proved that the Croatian nation has survived all those cataclysms thanks not only to its power of resistance in the struggle for freedom but also thanks to the share of its creative potential by which it has permanently maintained its national and cultural identity.